

Het Gehoor.

*Vrij bewerkt, naar een interview
door Charlotte Stelder in 2003.*

Wanneer was de eerste keer dat je ontdekte dat je last had van je oren, was dat al voor het orkest?
Merkte je als kind al dat je last had van je oren of dat je hele gevoelige oren had?

Ja, dat weet ik nu pas dat ik dat als kind ook al had, gevoelige oren, heel zeker.

Waar merkte je dat dan aan?

Omdat mij dingen opvielen waar anderen niet bij stilstonden, bijvoorbeeld, heb ik je dat nog nooit verteld, van die koeien die bij ons naast stonden?

Nee.

Bij ons naast hadden ze een boerderij, daar stonden 's winters de koeien op stal, dan hoorde je die koeien loeien en dan hoorde ik echt het verschil tussen de ene koe en de ander, ik merkte dat ieder koe een aparte klank had. En dan vond ik de ene koe sympatiek en de andere die vond ik maar een trut.

En merkte je het ook met hard geluid, dat je iets sneller zachter zette, of dat je een hekel had aan veel lawaai?

Nee, dat viel mijn niet op. De harde geluiden stoorden mij niet. Bij ons thuis hadden ze een constructiebedrijf, en daar maakte ze ook van die kuipen, dus ze waren daar aan het slijpen en ik verdroeg het wel zonde gehoorbeschermers, dat kun je je nu niet meer voorstellen dat dat mocht. Je hoorde daar allerhande geluiden in, dat was interessant. Dat was natuurlijk niet gezond voor de oren maar dat hinderde niet, zal ik maar zeggen. Wat wel hinderde was dat als een mes, een lepel of een vork op een bord viel, dat vond ik altijd al een verschrikking, of brekend glas of zo, dat is niet om aan te horen, daar kon ik het wel aan merken, toen ik klein was.

En wanneer ben je naar het conservatorium gegaan?

Toen ik 18 was. Ik ben begonnen met fluitspelen toen ik 15 was. Ik ben in 1962 naar het conservatorium gegaan. Toen heb ik 1 ½ jaar op het conservatorium gezeten. Ik ben toen in dienst gegaan, en in dienst werd ik 20. Ik ben van 1944.

Kun jij je herinneren of ze toen op het conservatorium al eens over het horen spraken?

Nee, absoluut niet! Alleen in dienst wel. "Mond open met schieten", met knallen, met die kachelpijpen, dat anti-tankgeschut. Ze zeiden "mond open" om een gelijke luchtdruk te krijgen. Met je mond dicht krijgen de trommelvliezen teveel te verduren. Dat was mijn eerste gehoorsonderricht. Daarna in Utrecht op het conservatorium ook nooit. En in de orkesten daarna ook nooit. Maar ja, hoe moet ik het zeggen, ik had zelf ook niet in de gaten dat ik last had van de oren, d.w.z. als ik nu naar mijn gedragingen toentertijd terugdenk, weet ik wel waar het begonnen is. Dan is het toch begonnen, merkbaar begonnen rond mijn 35^e zeker, onherroepelijk.

En hoeveel jaar zat je toen al in het orkest?

Eens even kijken, ik ben in 1968-'69, eerst bij de Zuid-Nederlandse Opera geweest, , toen ben ik daarna twee jaren bij het Limburgs Symfonieorkest geweest, en vervolgens ben ik naar Luik gegaan. Maar bij de opera, daar zat je in de bak, dus dat was steeds een heel andere akoestiek, de ene keer veel lawaai zal ik maar zeggen, en de andere keer heel gedempt, door dat velours. Het LSO is een klein orkest, dus dat is, in andere termen uitgedrukt, weinig lawaai, terwijl het Luiks orkest een groot orkest is, dat uit ongeveer honderd musici bestaat, natuurlijk met heel veel decibellen meer. Maar toen was de zaal anders als nu, in verhouding tot nu viel het toen eigenlijk nog mee.

Wat is er dan veranderd, puur de akoestiek in de zaal?

Ze hebben de zaal veranderd, het hele gebouw vernieuwd, gerenoveerd en de akoestiek is nu zodanig, dat hoe hoger de instrumenten klinken, hoe scherper ze gaan klinken. Met andere woorden, als ik zacht speelde op de piccolo, dan was dat al onaangenaam aan de oren van de musici. Gelukkig zit ik aan de goede kant van het instrument.

Wanneer waren de eerste symptomen, dat je merkte dat je last had van je oren?

Ja, dat ik dat merkte is altijd in vergelijking met anderen. Ik weet wel dat ik vroeger altijd krekels hoorde op de hei, en toen ik een jaar of 24 was hoorde ik ze niet meer, maar nu weer wel.

Maar waren ze niet uitgestorven?

Nee,nee, want als anderen ze horen dan zijn ze er.

Dus je merkte het op je 24ste al.

Het zal wel iets later geweest zijn.

Dat was dus voor je in het Luiks orkest speelde.

Ik heb wel altijd veel piccolo gespeeld, gestudeerd tenminste en dat kon ik inderdaad wel een paar uren doen.

En wat deed je toen je merkte dat je minder ging horen?

Niks, want het was voor mij normaal dat de ene beter hoorde dan de ander.

O ja, dus toen dacht je dat je niet goed hoorde, of in ieder geval dat de anderen beter hoorden.

Inderdaad, dat de ander beter hoorde kon ik niet zeggen, want ik wist natuurlijk niet wat ik niet hoorde, maar als anderen het wel horen is dat een teken dat die een ander gehoor hebben dan ik of dat die nog beter hoorden.

Dat was dus het eerste waaraan je merkte dat je in ieder geval anders hoorde. En daarna?

Als je nu terug kijkt, wat had je voor verschijnselen of wat gebeurde er waardoor je merkte, dit gaat helemaal mis?

Dat is pas veel later gebeurd, ja, door de psychische uitwerking daarvan, daar merkte ik het aan. Maar toen wist ik nog niet dat het dat was.

Maar wat voor uitwerkingen had het dan? Hoe uitte het zich?

Ja, vergeetachtigheid, in slaap vallen, ook bij hard geluid, een slecht humeur, evenwichtstoornis, dingen uit je handen laten vallen, niet meer in de maat kunnen spelen, weinig geduld, zeer agressief.

Dat is echt een hele opsomming.

Ja, en vooral ook het instuderen van partijen dat is hopeloos. ik kon niet meer prima vista lezen zal ik maar zeggen.

En lichamelijk ook?

Ja, een heel verkeerde spierspanning, dus ook de houding enzovoorts. We gingen een keer met het orkest op tournee naar Oostenrijk en normaal gingen we altijd met de bus of met het vliegtuig. Met het vliegtuig ben je er binnen anderhalf uur. Maar met de bus reis ik het liefst want dan zit ik in een hoekje en op mijn gemak. En dan heb ik altijd die filters al in mijn oren, in dat hoekje, nou daar kan ik wel dagen zitten.

We waren dus naar Oostenrijk gegaan met de trein en ik heb niets gemerkt, maar toen de trein stilstond en we uitstapten voelde ik, dit is voor mij bekeken. Ik voelde mij heel raar. Ik voelde aan mijn oren een spanning en een druk en weet ik niet wat al meer. Ik dacht: dit gaat niet.

Wanneer was dat?

Een jaar of tien geleden denk ik. En dat heeft zich dus zodanig op de spieren uitgewerkt, je wilt je afschermen tegen geluid, dus je gaat een verdedigende houding aannemen met je hoofd, met de nekspieren en alles, daardoor waren alle kaakspieren verwrongen met het gevolg dat die hele spierbeweging van de kaak ging zorgen voor een verkeerde slijtage van het gewricht, het kraakbeen

dus, met het gevolg dat er een soort gruis in kwam en mijn kaak niet meer dicht kon en dus niet meer kon spelen.

Vanwege het gehoor dus. En had je toen al filters of nog niet?

Toen had ik nog geen filters.

Wat ben je toen gaan doen?

Ik kon niks doen, ik werd alleen maar depressief, ik wist nog niet eens dat het daar vandaan kwam, dat dat de hoofdoorzaak was.

Kon je nog spelen in het orkest?

Jawel ik kon zeker nog wel spelen, tenminste toen het met die kaakproblemen voorbij was, met andere woorden, toen mijn gehoor weer rust kreeg, trok dat ook weg, maar ik kreeg van de begeleidend arts van het orkest te horen dat het artrose was.

Dus die ontkende dat het iets met het gehoor had te maken.

Ja, dus daar kreeg ik pillen voor, die goede man vroeg me of ik een sterke maag had, ik heb altijd een goede maag gehad, maar daarna niet meer. Dat heeft een half jaar geduurd, dus, nooit meer zoiets.

Dus toen had je er nog maagproblemen bij en toen kwam de last van je oren ook weer terug, dat werd weer erger op een gegeven moment.

Ja en nee, want toen begon ik het verband tussen de spieren en het gehoor in de gaten te krijgen, en toen ben ik langzaam gaan zoeken. Op een gegeven moment merkte een leerlinge van het Luiks conservatorium, want waar wij repeteerden is een gedeelte orkest en een gedeelte conservatorium, dat ik problemen had met mijn gehoor. Dat zag ze aan mijn gedrag. En omdat zij dat zelf ervaren had, wist ze wat er met mij gaande was. Maar dat wist geen enkele huisarts mij te vertellen en ook niet die zes specialisten waar ik naartoe gegaan ben, die zes oorartsen wisten ook geen raad met mij. Want als je naar een normale oorarts gaat, die meet alleen maar decibellen en hoe hoog en laag je kunt horen en daar is het ook mee gedaan.

Je krijgt dan zo'n grafiek en dan zie je waar een dip zit.

Ja, ik heb nu dus een aanwijsbaar dipje vanwege het beroep, maar dat is pas sinds drie jaar

Dus die oorartsen konden bij jou niks vinden.

Nee eigenlijk niet, tenminste niet buiten de crisisperioden. Ik ben met het orkest naar de Verenigde Staten geweest en de serieuze problemen zijn daar begonnen. Maar dat kan ook zijn van het vliegtuig en de combinatie van vliegtuig en overdag heel veel zwemmen. Maar toen gingen we naar Phoenix en daar ben ik naar het ziekenhuis gegaan, daar hebben ze mij behandeld. Maar toen ik terugkwam in Europa, had ik 40 decibel verloren. En dat had ik eerst niet in de gaten, want tussen Phoenix en New York hoefde ik zes dagen niet te spelen, twee dagen vanwege de verplaatsing plus het feit dat er een programma was waar ik vrij in had, maar toen ik dus na 6 dagen mijn instrument uitpakte en inspeelde waar iedereen in aan het spelen was, toen klonk dat zo raar, ik keek naar de muren, naar het plafond maar ik kon niets ontdekken, maar het klonk van heel ver weg, weet je wel, net alsof je tussen watten zit. Ik vroeg aan de anderen, horen jullie mij ook zo heel ver weg? Nee, we horen je gewoon. Nou, toen wist ik dus dat ik het was. Dat was zo erg, ik kon wel bijna huilen, want zo groot was het verschil en dat merk je dus niet in het dagelijks leven omdat het gehoor langzaam achteruit gaat. Terug thuis in mijn woonplaats Verviers (België) ben ik naar mijn keel-neus en oorarts gegaan, dus dat was een oorspecialist en geen gehoorspecialist zal ik maar zeggen, die constateerde dat ik 40 decibel kwijt was. En later is dat er weer bijgekomen. Dat is weer helemaal hersteld.

Hoe is dat kunnen herstellen?

Door de rust. Want als je teveel in het lawaai bent, begin je daar langzaam aan op te reageren en wordt het steeds erger, en je evenwicht en je humeur en je energie is hopeloos. Je wordt misselijk, je wilt overgeven, je krijgt spierzwakte en allemaal dat soort dingen. Daar merk je dat aan.

Had die oorspecialist je nog verder advies gegeven? Was dit voor hem iets nieuws?

Dit was voor alle oorspecialisten waar ik tot dan toe geweest ben iets nieuws. Bij de laatste waar ik geweest ben, een uitstekend chirurg, een van de best bekende, waar ik op aanraden van een muzikant naartoe gegaan ben, die begreep het ook niet. Die zei, "meneer u moet eens wat meer moed

hebben, en uzelf wat oppakken". "Ja maar daar kom ik juist voor, want dat gehoor dat maakt mij zo". Dat begreep ze dus niet. Dat ik echt labiel was vanwege dat gehoor.

En andere mensen uit het orkest?

Nee, die begrijpen het nog niet. Maar wat ik vroeger niet begreep was, dat de oudere collega's niet in ons conservatorium-restaurant kwamen. Ik was 30-35 jaar. In België was dat altijd een beetje gastronomie, ook in de pauze, en de keuken was erg goed en zo goedkoop. Maar als ik vroeg, waarom zij niet kwamen dan zeiden ze: "we verdragen het niet met dat gehoor" Dat waren dan de oudere mensen van in de vijftig. Nu ben ik zelf 59, nu begrijp ik ze. Ik kan mij voorstellen dat als je niet alles verstaat dat dit vermoeiend is, maar dat al dat lawaai van de kantine zo vermoeiend is dat ze dat vermeden, ondanks dat je daar heel goede maaltijden kreeg, nou dan moet je wel heel veel last van de oren hebben, zeker als een Belg niet komt eten!

Maar ook nu in het orkest, heb ik al verschillende mensen gedurende drie jaren van tijd tot tijd gewaarschuwd dat ze last van gehoorbeschadiging hebben, dat ik zie nu ook aan hun gedragingen, maar die willen en kunnen het niet begrijpen. Ze zeggen altijd wel als je iets langer speelt Pssst, Pssst, weet je wel, heel geïrriteerd. Ik zeg, laat eens naar je oren kijken want ik speel nog niet eens in het hoogste register. Ze kunnen het nog niet begrijpen, want het is nog niet erg genoeg, denk ik, maar ik zie dat heel goed.

Wanneer heb je besloten oorfilters te laten aanmeten?

Dat kreeg ik als advies van een amateurmuzikant, diens schoonbroer had oorfilters. Ik wist dus niet dat ze bestonden.

Hoelang heb je ze?

Ik denk dat ik ze nu een jaar of vier heb, misschien ook 5 jaar. Voor de situatie is dat niet lang.

Had je er nog nooit van gehoord dat musici filters gebruikten?

Nee nooit, wel in het bedrijfsleven.

Wat voor filters waren het?

Ze waren van hard plastic, met een kanaaltje erdoorheengeboord, en dan kun je dus bepalen wat voor demping, wat je gaat afdempen, en hoeveel.

Waren dat aangemeten filters ?

Ja, eerst hebben ze een afdruk van de binnenkant van de gehoorgang gemaakt, en dat weer omgezet in een element

Deden ze dit al eerder bij musici?

Ja, ze kenden dit al jaren.

Dempt het over het geheel wat, net zoals een volumeknop bij de radio, of dempt het in bepaalde registers af?

Je kunt kiezen in welke registers je minder wilt horen. Ja, Ik heb gekozen om wel de baskant te kunnen horen en het lage slagwerk, zodat je het ritme hebt, en in het orkest in de maat kan spelen. Dat is de houvast, en al dat hoge gedoe weg. Dan bedoel ik niet de piccolo, maar klarinetten, hobo's, fluiten en vooral die hoge snaren. Ik reageer fel op de e-snaar van de violen!

Krijg je dan niet een heel vertekend beeld van de klank?

Ja, natuurlijk, dat is logisch, maar pas op. Als ik gewoon in een zaal zit, dan hoor ik pas hoe een symfonie klinkt, ik ben altijd gewend om een symfonie van op het podium te horen, dus voor mij is dat een normaal klankbeeld. Als iemand uit het publiek de 6^e van Beethoven zou horen van uit het orkest, zou hij niet weten wat hij hoort. En ik heb een keer bij het slagwerk gestaan, ik speelde dus niet, en dat was voor mij dan zo'n rust, om het orkest te horen vanuit die plaats. Het is veel ruimtelijker, enfin, het zijn gradaties bij ons, het podium is gedeeltelijk vlak, en gaat dan trapsgewijs omhoog.

Hebben ze dat ook gedaan vanwege het geluid?

Ja, dan verdeelt het zich beter.

Maar niet om de musici te beschermen?

Het is niet bedoeld als bescherming voor musici, dat zou trouwens ook te duur zijn geweest als ze het alleen daarvoor deden.

Wanneer gebruik je de filters?

Dat ligt eraan, hoe urgenter het wordt, hoe meer je ze gebruikt.

Dus je hebt niet standaard bij repetities je filters in

Nee, zeker niet, het ligt eraan wat ik moet spelen, als we met vol orkest spelen dan meestal, maar dan speel ik dus ook vaak alleen maar in de tutti passages. Als ik op de piccolo solotrekjes speel zoals bijvoorbeeld in Semiramis van Rossini, dan zie ik me nou niet met die oordfilters in spelen, nee dat gaat niet.

Waarom gaat dat niet?

Omdat je dan te weinig contact hebt met de rest, maar Semiramis bijvoorbeeld is een stuk met een kleine bezetting, dus het lawaai is al veel minder, dus dan zonder. Een stuk als Symfonie Fantastique van Berlioz, dat speel ik nog zonder oorbescherming. Dat wil niet zeggen dat ik niet repeteer zonder oorbescherming. Maar ik speel het op concerten wel onbeschermd.

Repetities ga ik inderdaad hoe langer hoe meer met bescherming spelen. Daar ga ik nu van uit. Dikwijls denk je dat je er geen last van hebt, he? Zo van: oh, ik verdraag het. Het gaat door het lichaam heen op een aangename manier, dus ik verdraag het. Dat is niet waar, want dan 1 of twee dagen later krijg je weer de verschijnselen, dus heb je toch last gehad.

Denk je dat je eraan kunt wennen om altijd filters te gebruiken?

Nee, je kunt niet altijd met filters spelen, dat gaat niet.

Het gaat dus toch ten koste van de kwaliteit.

Nee, dat niet. Het zit hem in het kunnen volgen van de anderen. Als je een stuk niet kent, dan doe ik vanzelfsprekend de eerste repetitie zonder oordfilters, je onthoudt het dan ook op een andere manier. Omdat je het moet onthouden let je beter op, laat ik het zo zeggen, je slaat alles veel beter op, en dan de tweede of de derde dag kan ik echt met oordfilters in spelen. Dat is een gegeven, en het is natuurlijk ook een gewoonte. Je moet niet, hoe zal ik het zeggen, je wilt altijd alles goed horen, met kleuren, muzikaal, en dat moet je afdelen. Je moet op een gegeven moment echt zeggen, op concert ga ik muzikaal horen, tijdens de repetities wil ik alleen maar effectief horen, dat wil zeggen, het ritme, gelijktijdig zijn met anderen. Het inhouden van oordfilters wil ook zeggen dat je veel ongeregelheden van anderen niet mee krijgt, dus je bent veel rustiger. Door het feit dat je minder hoort ga je de muziek op een andere manier speuren namelijk door het voelen met je hele lijf. Je voelt aan het embouchure of de toon goed is, aan je ademhalingsspieren of je zacht of sterk speelt, en zo meer. Er is toch altijd wel een compensatie.

Weet je wat ik me af zit te vragen? Als je filters hebt die over de gehele linie net wat dempen, waardoor je dus alles net wat minder hoort, zou je in feite alles nog wel kunnen horen, alleen net iets minder. Dus misschien heeft het er ook nog wel mee te maken wat voor filters je in een orkest gebruikt.

Ja zeker, dat is een feit.

Het zou dus misschien wel zo zijn dat je bepaalde filters rustig altijd in het orkest zou kunnen gebruiken, omdat je dan niet bepaalde details mist, omdat het nu enigszins vervormd is omdat je in bepaalde registers minder hoort.

Ik ga er nog een stel bij nemen, maar dan minder dempend, dat in ieder geval, want ik heb nu de sterkste genomen. En ik geloof ik kom daar mee maar tot een 80 decibel. Dus de dirigent hoor ik niet praten op het podium.

Maar het zou dus kunnen dat bepaalde filters, want ze hebben al verschillende types, jou beter zullen bevallen.

Ja, dat in ieder geval. Maar dat moet ik nog allemaal uitproberen.

En met les geven?

Lesgeven heb ik nog niet geprobeerd met de filters. Maar ik geef ook niet lang achter elkaar les, dus wat dat betreft, er zitten veel meer rustpunten in. En dan zit ik ook nog in ruimtes die zeer aanvaardbaar zijn qua akoestiek.

Dat is belangrijk he?

Je moet wel een ruimte hebben, dus voor de leerlingen, waar de toonvorming tot zijn recht komt. Als je steeds in een droge ruimte met leerlingen zit dan ontwikkelen die geen expressieve toon. Maar je moet ook geen over-akoestiek hebben, dat is hopeloos. Als je dan vier tot vijf uren per dag lesgeeft, dagen achter elkaar in over-akoestiek, dan levert dat problemen op.

Zullen we het nog even over Tomatis hebben?

Hoe ben je aan Tomatis gekomen?

Ook heel toevallig. Op een gegeven moment ben je dus op zoek naar mensen die je kunnen helpen en toen heeft men mij verwezen naar iemand in Luik. Die werkte volgens de methode van de heer Tomatis. Maar ik wist toen nog niet wat dat inhield eigenlijk. Die man die heeft mij getest. en hoe meer dat die test vorderde hoe nerveuzer hij werd. Ik dacht, oh daar is iets heel ernstigs! Hij zag mijn reactie en zei, nee meneer maakt u zich maar niet ongerust. Maar ik dacht, dat als hij steeds nerveuzer werd er toch iets aan de hand moest zijn en dat klopte ook wel. En toen die test afgelopen was vroeg ik heel angstig of er iets niet deugde. Hij zei: "in tegendeel. U heeft zo'n goed gehoor, en daarmee bedoel ik niet een absoluut gehoor of zo, (*dat heb ik dus helemaal niet*), maar in nuances, klankkleuren en dat soort dingen heeft u een uitzonderlijk gehoor". Hij probeerde mij dat uit te leggen en zei: "ik kan het u anders uitleggen, dit komt misschien maar eens op de 100.000 mensen voor, ik zal me voorzichtig uitdrukken, dus 10 op het miljoen. Hoeveel van die 10 zijn er muzikant?". En het eerste wat hij daarna zei was, dat ik moest proberen niet agressief te worden. Dus hij wist dat je met zo'n gehoor ontzettend veel opvangt wat je niet direkt kunt verwerken. Dus, hoe gevoeliger dat je bent hoe sterker dat alles wat niet in orde is, tegen je werkt. En toen vertelde hij mij dus een beetje wat dat inhield, en dat de anderen bepaalde geluiden niet kunnen horen zoals ik dat hoor.

Hij zag dat aan die grafieken, wist de betekenis daarvan en kon ze dus uitleggen en interpreteren wat voor soort gehoor je had en in welke mate.

De lijnen van die grafieken liepen helemaal parallel met elkaar. Als die lijnen op elkaar liepen, dus maar één lijn te zien zou zijn, dan zou ik gek zijn. Dat zij Pat Cook, een Amerikaanse specialiste in soundhealing, tijdens een workshop in Brussel.

Ook door gesprekken en onderzoeken met mijn oorarts, dokter Muller uit Rochefort ging ik veel begrijpen en in een ander licht te bezien. Toen begreep ik op een gegeven moment, dat als een muzikant in het orkest waar ik mee samenspeelde niet reageerde op de intonatie enzovoorts, dat dit geen onwil was, zoals ik eerst meende, maar dat hij het niet hoorde. Ik dacht altijd, ze hebben iets tegen mij, ze willen dus niets bijregelen. Ik moest dus bijregelen, zagezegd, intoneren.

Dus jij had het gevoel dat je je constant aan moest passen?

Ja, ik dacht, waarom kunnen die zich ook niet eens een keer aanpassen, zijn ze misschien slecht gehumeurd? Of hebben ze er geen zin in? Dus nu bekijk ik die mensen vanuit een ander standpunt. Je begrijpt dan ook dingen van vroeger waar je toen geen raad mee wist ineens wel en kan ik nu begrijpen waarom mijn reacties dus anders zijn dan de doorsnee muzikant zal ik maar zeggen. Qua gehoor dan he?

Maar je had dus aan de ene kant echt problemen met het horen en aan de andere kant heb je een extreem goed gehoor, daar konden ze je verder niet mee helpen?

Ja, in zo verre dat men mij uitlegde het hoe en waarom. Dat ik mijn situatie kon bevatten en mij kon plaatsen in het muziekgebeuren en het dagelijks leven.

Het is niet gemakkelijk om dat alles met zo'n gehoor een ontzettend sterke uitwerking op mij heeft. Als de intonatie of de opbouw van een klank niet klopt dan kan ik ontzettend boos worden, want dat brengt mij uit het evenwicht. Ook kun je iemands karakter horen in zijn stem, niet door wat er gezegd wordt, maar door het feit hoe die stem klinkt en samengesteld is. Er zijn stemmen waar ik me heel gemakkelijk bij voel, maar ook stemmen waar ik akelig van wordt. Maar iemand die dit niet hoort heeft daar natuurlijk geen last van. Geluid kan een weldaad zijn voor het lichaam maar er zijn ook geluiden die het doen verkrampen.

Denk je dat jij je gehoorproblemen hebt gekregen door de piccolo of ook door de fluit?

Ik speel heel graag piccolo, maar de piccolo is altijd in functie met het orkest, want dan doe je er een kleur bij en je ligt er boven op, als je wilt kunt het opzwepen. Kijk en dan is het leuk om piccolo te spelen, en natuurlijk, de andante passages in Sjostakovitsch speel ik ook heel graag, als je de hele zaal voor je alleen hebt, met al dat publiek en daarin dan zo heel gedragen, langzaam een solo in de laagte en het middenregister, dat is een unieke ervaring.

Ik verdraag gemakkelijker piccolo dan de fluit in het hoge register.

Er is zoveel verschil in gehoor, dat..... daar ben ik absoluut zeker van. Dat is net het zelfde als met zien ook. Bij Rembrandt van Rijn menen de deskundigen dat hij op hogere leeftijd vermoedelijk een leverkwaal had, dat hebben ze onder andere kunnen constateren aan de keuze van zijn kleuren.

Hij heeft later veel meer bruin, oker, oranje enz. in allerlei combinaties gebruikt.

Ik wil maar zeggen, de manier van kleuren zien is in de loop van de jaren dus echt veranderd. Met het gehoor is dat ook zo, en ik weet eenvoudig vanuit de lespraktijk hoe kinderen horen, op wat voor wijze dat ze horen, in kleuren of meer abstrakt. Er zit echt een heel groot verschil in de diverse manieren van horen. Ik heb het dus wel over de goede, de kwaliteit, dus niet over gebrekkig of slecht horen.

Maar de verschillende soorten gehoor.

Daar is dus veel verschil in.

Ja, en ik hoor bijvoorbeeld ook of iemand abstract is in zijn denken, enz. dat hoor ik dus aan zijn stem en hoe hij op zijn instrument speelt, ik hoor ook meestal snel of iemand een absoluut gehoor heeft.

Wat doe je daarmee?

Dat gebruik je dus, het is een sterke kant die je kunt ontwikkelen he? Of je denkt, zij hoort zo, maar ik kan haar ook andere dingen bijbrengen. Je kunt het aanvullen of je kunt het toevoegen. En dat is eigenlijk heel passionerend. Met al die jaren ervaring enz. hoor ik aan een kind hoe het karakter is en hoe het later zal worden. Ik vind dat altijd prachtig.

En wat doe je met je conservatorium leerlingen, je volwassen leerlingen met gehoor?

Dat laat ik ook ontwikkelen. Ik laat ze altijd eerst neurien, en leer ze dus luisteren naar één toon, en dan merk je op een gegeven moment, dat ze pas iets begrip krijgen wat een toon eigenlijk is. Dat wordt op een conservatorium nooit zo geleerd. Maar aangezien ik dus vrij kan werken, aan niets gebonden ben, kan ik dat op die manier doen en kan ik daar ook de tijd voor nemen. Dan leer je ze hoe een toon opgebouwd is, je leert ze boventonen horen, ondertonen, zelf neurien, enz.

En leer je ze ook dat ze voorzichtig moeten zijn met hun gehoor?

Ja, absoluut, daar maak ik ze zeer bewust van. Leren hoe je moet horen, onderscheiden, hoe je moet leren horen, dat analyseren, zelf dus met neurien aanleren, klankkleuren leren en niet alleen maar noten.

En ook met studeren, leren hoe je op een doordachte wijze studeert.

Absoluut ja, dus, effectief. Ik speel graag. Maar ik heb wat dat betreft mijn oren veel te veel laten werken, maar ja dat wist je toen nog niet he? Kijk, dan speel je voor je plezier, nou dan kun je wel 5 of 6 uur per dag studeren he? Dan ben je nog niet moe. Maar uiteindelijk moet men leren dat anders te doen, beter verdelen. Doe dat nou niet in 6 uur, je hebt maar vier uren nodig en ga dan in godsnaam iets anders doen, ga fietsen of weet ik niet wat, en pak dan s'avonds het instrument nog een keer he? Houd dat heel erg gespreid op zo'n dag. De drang naar muziek maken is natuurlijk ontzettend sterk en die overheerst bijna alles, maar je moet niet overdrijven en ook hierin met mate handelen. Ik studeer nu zelf heel veel met de filters en merk dus dat dit veel rustiger is. In het begin wilde ik dat niet want dan had je geen contact en je wilde de werkelijkheid horen, maar als je nu met die filters in wilt studeren ga je veel meer innerlijk beleven, omdat je veel minder hoort ga je het toch meer innerlijk horen en als je dan daarna je oorfilters uit doet, moet je eens horen wat je dan gewonnen hebt, dat is onvoorstelbaar.

Dat is nog een reden om filters te gebruiken.

Ja, het is eigenlijk hetzelfde als bijvoorbeeld een fluitcompositie instuderen zonder het instrument. Neem maar eens alleen die partij en ga er maar voor zitten op je gemakje en ga die partij maar

horen, volgen en ga maar die nuances maken en horen. Daar is het instrument dus echt niet bij nodig. En als je dan het instrument neemt en je begint te spelen dan ben je echt verrast door de uitwerking die dit alles heeft veroorzaakt en zo is het met filters ook.

Wat vind je van filters verplicht op het conservatorium?

Je kunt niks verplichten, ik bedoel degene die je ze dan verplicht geeft die steekt ze in de binnenzak en daar blijven ze tot na de stomerij. Daarbij is het ook zo dat het niet voor ieder instrument hetzelfde is en een andere uitwerking heeft als bij de fluit.

Maar het idee dat ze meer geïntroduceerd worden bij een vakstudie?

Dat is vanzelfsprekend, en eigenlijk al op de muziekscholen, bij het koper, bij de piccolo's en zeker bij het slagwerk.

En zelfs dan al voor kinderen?

Ja, absoluut. Want ik heb wel meegemaakt met verschillende kinderen, die sprongen al op, als je een tikje met de claves gaf, dat deed hen pijn aan de oren.

Constaateer je nog geen verandering in de orkesten op dit moment? Merk je al dat mensen zich meer bewust worden van de gehoorproblematiek?

Nu gaat het echt wel doorbreken. Ik heb een heel prachtige documentaire gezien op de televisie met en over musici van het Rotterdams Filharmonisch Orkest. Deze documentaire ging over beroepsziekten en kwalen van musici die jarenlang in het orkest werkten. Enkele musici dachten dat ze wel wat gehoorschade hadden opgelopen, maar in werkelijkheid hadden er van de 45 aan deze documentaire meewerkende musici 28 lichte tot erge gehoorschade opgelopen.

Zie je ook nog steeds dat het steeds nog hoger wordt, alles, dat er nog steeds hoger gestemd wordt?

Het hoger stemmen zeker. Dat is ook een ramp, want hoe hoger je afstemt hoe dissonanter de dissonanten worden. Dus alles wordt steeds agressiever.

Alles moet penetrant zijn

Tegenwoordig is dat de heersende mode.

Dan heb ik nog een vraag: denk je dat die spanning je oor beïnvloedt? Dus, doordat je gespannen bent zullen er bij je oren ook spieren gespannen zijn.

Absoluut, dus als je die spanning niet positief weg kunt werken dan gaat dat helemaal verkeerd, onherroepelijk.

Wat gaat er dan gebeuren?

Ja, ik weet in ieder geval dat het oor zich gaat beschermen, je krijgt veel oorsmeer. Je voelt op een gegeven moment die spieren die trekken verkeerd. Bijvoorbeeld spieren bij de kaken, die trekken naast dat gewricht, dat zet zich op, je krijgt een heel verkeerde druk in de oren. Ik ben toen eens een keer naar een osteopaat geweest en ik heb niet alles verteld. Ik denk nou, dat is de eerste keer dat ik daar naartoe ga, als ze goed is dan ontdekt ze zelf wat er is. Ze komt bij mijn hoofd en legt haar handen bovenop, ze verschrok zich en vroeg: "wat is daar gebeurd?". Ja, zeg ik, dat is als de violen op de E-snaar spelen. Wat gebeurt er dan vraagt ze. Die spelen zo onzuiver dat ik ze allemaal apart hoor. Ja, daar verzet ik me tegen, ik kan dat niet verwerken. Net alsof ik een mierennest op mijn hoofd heb. Ja, zegt ze, zo voelt het ook aan. Alles is helemaal verwrongen.

Dus als je al in een spanning zit, als je al een beetje last van je oren hebt dan zijn dat onder andere bijgaande verschijnselen.

Ja, Onbetwist.

Is dat een vaststaand verschijnsel dat mensen die last van hun oren krijgen meer oorsmeer aanmaken?

Absoluut, en dat laten we ook zitten. De oorarts zegt ook, zitten laten, dat is bescherming. Dat zijn allemaal symptomen. Ja, alles gaat zich afschermen dus alles gaat dicht.

Ook je holtes?

Niet alleen de holtes, ook de gehoorgang wordt nauwer!

Dat hoor je toch vaak, dat musici vaak last hebben van hun holtes.

Ja, je gaat van alles krijgen. Op een gegeven moment krijg je een vertraging in het gehoor, als je dan in het orkest speelt moet je voor je gevoel het orkest voorblijven, anders ben je steeds te laat. Bij een televisie-opname werd ik gevraagd te playbacken op iets wat ik al zelf gespeeld had, maar ik kon niet op mezelf playbacken, met geen mogelijkheid, omdat ik alles te laat hoorde, dus ik hoorde wat ze afspeelden te laat, dus zijn al mijn bewegingen op beeld nog later he? En dansen gaat dan ook niet, want je hoort dat ook te laat, dus ze moeten je meeslepen, daarom zeg ik altijd: "leid me maar".

En nu de laatste vraag: Waarom doen we het allemaal?

Musiceren is een passie, een hartstocht die zich manifesteerd ondanks alles, en zijn er problemen dan wordt je steeds vindingrijker om toch door te gaan.

Ja, je moet natuurlijk van die last zien af te komen, laat ik het zo zeggen, er een oplossing voor proberen te vinden. Ik neem dus nu een uitweg. Ik heb dus nu sinds een paar jaar een basfluit gekocht, en een contr'altofluit bij Eva Kingma. Nou daar kan ik weer uren muziek op maken.

De basfluit en de contr'alto die gebruik ik dus veel in het ensemble dat ik hier heb met mijn leerlingen en oud-leerlingen en dan is het nog prachtiger met deze lage fluiten. Dus waarom doe je het? Je kunt het niet laten, afgelopen uit, je zoekt steeds weer iets anders!

